ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 154 (2020)

154: Dedicated issue on Covid-19 pandemic

Who believes the novel coronavirus conspiracy theories?

Kostas Gemenis

doi: 10.12681/grsr.23523

Copyright © 2020, Kostas Gemenis

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Gemenis, K. (2020). Who believes the novel coronavirus conspiracy theories?. *The Greek Review of Social Research*, *154*, 97–108. https://doi.org/10.12681/grsr.23523

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 28/03/2024 15:29:43

The Greek Review of Social Research, 2020, 154
Print ISSN: 0013-9696 Online ISSN: 2241-8512
Copyright © 2020 The Author
This work is licensed under the Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

*Κώστας Γεμενής**

Ποιοι πιστεύουν στις θεωρίες συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό;

ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση των αποτελεσμάτων μιας έρευνας σχετικά με την απήχηση που βρίσκουν οι θεωρίες συνωμοσίας στους χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ελλάδα. Πρόκειται για μία διαδικτυακή έρευνα με δομημένο ερωτηματολόγιο, στην οποία οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να λάβουν μέρος μέσω ανακοινώσεων και καταχωρήσεων σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τα δεδομένα σταθμίστηκαν βάσει μιας τηλεφωνικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού. Τα αποτελέσματα δείχνουν πως ο κατεξοχήν ερμηνευτικός παράγοντας των θεωριών συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό είναι ο βαθμός αποδοχής θεωριών συνωμοσίας που αφορούν εντελώς διαφορετικά θέματα (π.χ. την κρίση της ελληνικής οικονομίας). Τα αποτελέσματα συγκλίνουν στο ότι οι πεποιθήσεις γύρω από τις θεωρίες συνωμοσίας οφείλονται σε βαθύτερα ψυχολογικά αίτια, με σαφείς συνέπειες ως προς τη χάραξη πολιτικών ενάντια στην παραπληροφόρηση.

Λέξεις κλειδιά: *θεωρίες συνωμοσίας, COVID-19, παραπληροφόρηση, μέσα κοινωνικής δικτύωσης*

* Senior Researcher, Max Planck Institute for the Study of Societies, e-mail: gemenis@mpifg.de

** Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Σ. Ζαρογιάννη, Ι. Γουργουλιάνη και όσους συμμετείχαν στην παρουσίαση της έρευνας στην Πνευμονολογική Κλινική του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (11 Ιουνίου 2020) για τα χρήσιμα σχόλιά τους, καθώς και τη Σ. Λεβεντίδη για τη γλωσσική επιμέλεια του κειμένου. Τα δεδομένα της έρευνας θα γίνουν διαθέσιμα μέσω του Harvard Dataverse, doi: 10.7910/DVN/FGMNNF

Κατάθεση: 15 Ιουνίου 2020 Αποδοχή: 16 Ιουνίου 2020 Δημοσίευση: 23 Ιουνίου 2020

Kostas Gemenis

Who believes the novel coronavirus conspiracy theories?

ABSTRACT

The article presents some preliminary findings from a survey on conspiracy beliefs among social media users in Greece. The participants were invited to complete a web survey via announcements and advertisements on social media, and the data were weighted using a reference sample from a nationally representative telephone survey. The results show that the foremost explanatory factor of conspiracy beliefs about the novel coronavirus is the acceptance of conspiracy beliefs about entirely different topics (e.g. the Greek financial crisis). The results point to the deep psychological roots of conspiracy beliefs with important implications for the design of policies in the battle against misinformation.

Keywords: *Conspiracy beliefs, COVID-19, misinformation, social media*

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της πανδημίας του νέου κορωνοϊού (SARS-CoV-2) είναι το εύρος της παραπληροφόρησης που επιτυγχάνεται μέσα από τα ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Twitter, το οποίο προχώρησε πρόσφατα στην απενεργοποίηση 170.000 λογαριασμών, οι οποίοι συνδέονται με τη διάδοση ψευδών ειδήσεων γύρω από τον νέο κορωνοϊό και την προπαγάνδα υπέρ της κινεζικής κυβέρνησης (Conger, 2020). Μέσα στη γενικότερη «πανδημία κακής ενημέρωσης» (Βαβουγυιός και Γουργουλιάνης, 2020), η διάδοση διαφόρων θεωριών συνωμοσίας αποτελεί ένα ιδιαίτερο μέσο παραπληροφόρησης γύρω από τον νέο κορωνοϊό σε παγκόσμιο επίπεδο (Ball and Maxmen, 2020). Η παρούσα εργασία αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση των αποτελεσμάτων έρευνας αναφορικά με την απήχηση που έχουν οι θεωρίες συνωμοσίας στους χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τον πιο διαδεδομένο ορισμό, η θεωρία συνωμοσίας έγκειται στην ερμηνεία διαφόρων γεγονότων με βάση τα κίνητρα μιας μικρής ομάδα ατόμων που υποτίθεται πως δρα με μυστικότητα προς ιδίον όφελος και αντίθετα προς το δημόσιο συμφέρον (Uscinski, Klofstad and Atkinson, 2016, σελ. 58). Θεωρίες συνωμοσίας εντοπίζονται σε όλο το φάσμα της πολιτικής δράσης, συμπεριλαμβανομένου και του τομέα της δημόσιας υγείας, όπου εκφράζεται η άποψη πως υπάρχουν διάφορες ομάδες ή και κυβερνήσεις που συνωμοτούν σε βάρος των πολιτών σε θέματα υγείας. Ιστορικό παράδειγμα από την εποχή του ψυχρού πολέμου στις ΗΠΑ είναι η θεωρία πως η φθορίωση του νερού είναι μια πλεκτάνη των κομμουνιστών που αποσκοπεί στην υπονόμευση της δημόσιας υγείας, ενώ, σύμφωνα με μια νεώτερη θεωρία, τα ίχνη συμπύκνωσης των αεροπλάνων είναι ενδείξεις για το ότι πραγματοποιούνται αεροψεκασμοί στο πλαίσιο κάποιου μυστικού προγράμματος. Μια γενικότερη, και ιδιαίτερα διαδεδομένη, θεωρία συνωμοσίας αποτελεί η πεποίθηση πως η θεραπεία για τον καρκίνο έχει βρεθεί, αλλά μας την κρύβουν.

Θεωρίες συνωμοσίας εμφανίζονται, με ιδιαίτερα συστηματικό τρόπο, κατά τη διάρκεια επιδημιών, όπως φαίνεται από τα πρόσφατα παραδείγματα με τους ιούς HIV (Goertzel, 1994), A/H1N1 (Setbon and Raude, 2010), Ebola (Earnshaw et al., 2019), Zika (Klofstad et al., 2019), αλλά και στην περίπτωση του νέου κορωνοϊού (Uscinski et al., 2020). Κοινός παρονομαστής των θεωριών συνωμοσίας που πλαισιώνουν τις επιδημίες αυτές αποτελεί η παραδοχή πως ο εκάστοτε ιός έχει δημιουργηθεί σε κάποιο εργαστήριο με σκοπό την εξόντωση κάποιας πληθυσμιακής ομάδας ή χώρας, ή/και την αύξηση των κερδών μεγάλων φαρμακευτικών εταιριών.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, από ιστορικής πλευράς, οι επεμβάσεις ξένων και εξωθεσμικών παραγόντων στην πολιτική ζωή της χώρας έχουν δώσει βάση για διάφορες δημοφιλείς θεωρίες συνωμοσίας. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία πολλών θεωριών είναι η πεποίθηση πως η Ελλάδα είναι θύμα εξωγενών και εξωθεσμικών παραγόντων (Skoulariki, 2018). Σύμφωνα με τηλεφωνική έρευνα που πραγματοποίησε η Μονάδα Ερευνών Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας τον Ιούνιο του 2014 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού, ποσοστό 75% των Ελλήνων πιστεύει πως η κρίση της ελληνικής οικονομίας ήταν προσχεδιασμένη από διάφορα εξωθεσμικά κέντρα, 69% πως το φάρμακο κατά του καρκίνου έχει βρεθεί, αλλά οι φαρμακευτικές εταιρίες παρεμποδίζουν την παραγωγή του, και 59% πως η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους ήταν αποτέλεσμα καλά οργανωμένου σχεδίου με στόχο την επιβολή της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ (Αντωνίου, Κοσμίδης, Ντίνας και Σαλτιέλ, 2017, σελ. 34). Σε μια αντίστοιχη έρευνα που διεξήγαγε η Μονάδα Ερευνών Κοινής Γνώμης τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο του 2016, το 80,5% των ερωτώμενων απάντησε ότι πιστεύει πως υπάρχουν μυστικές οργανώσεις στην Ελλάδα ή το εξωτερικό που δρουν στο παρασκήνιο και κινούν τα νήματα, ενώ το 26,5% απάντησε πως τα ορατά ίχνη που αφήνουν τα αεροπλάνα στον ουρανό είναι αέρια ψεκασμού.[1]

Οι διαδεδομένες αυτές αντιλήψεις έχουν απτά αποτελέσματα στη δημόσια υγεία και την πολιτική ζωή της χώρας. Για παράδειγμα, οι θεωρίες συνωμοσίας γύρω από την πανδημία του H1N1 έδωσαν ώθηση στο ελληνικό αντιεμβολιαστικό κίνημα (Maltezou et al., 2015). Θεωρίες συνωμοσίας έχουν αποτελέσει αντικείμενο ερωτήσεων και στη Βουλή των Ελλήνων, με αποκορύφωμα τις διπλές εκλογές του 2019, όπου το κόμμα γνωστού συνωμοσιολόγου εξασφάλισε εκπροσώπηση τόσο στη Βουλή όσο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Πρόσφατες έρευνες σε άλλες χώρες έχουν ήδη δείξει πως η αποδοχή των θεωριών συνωμοσίας γύρω από τον νέο κορωνοϊό σχετίζεται με τη συμμόρφωση ως προς τις οδηγίες που έχουν δοθεί για τον περιορισμό του ιού (Imhoff and Lamberty, 2020· Swami and Barron, 2020). Στην Ελλάδα, οι οπαδοί των θεωριών συνωμοσίας προχώρησαν σε συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, αντιδρώντας στα περιοριστικά μέτρα που

1 https://www.dianeosis.org/2017/03/tpe_2017/

είχε λάβει η Κυβέρνηση. Δεδομένου ότι το 71% των Ελλήνων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ενημερώνεται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης,[2] η μελέτη των αντιλήψεων των χρηστών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ελλάδα φαίνεται πως χρήζει ιδιαίτερης προσοχής καθώς οι θεωρίες συνωμοσίας ενδέχεται να έχουν αντίκτυπο στην πορεία της επιδημίας στη χώρα.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Προκειμένου να ερμηνεύσουμε την αποδοχή των θεωριών συνωμοσίας γύρω από τον νέο κορωνοϊό από τους χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ελλάδα, πραγματοποιήσαμε δύο διαδικτυακές έρευνες με δομημένο ερωτηματολόγιο. Η πρώτη έρευνα πραγματοποιήθηκε στις 1–8 Απριλίου 2020, ενώ η δεύτερη, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται στο παρόν άρθρο, στις 13–20 Μαΐου 2020. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να λάβουν μέρος στην έρευνα μέσω ανακοινώσεων και καταχωρήσεων (διαφημίσεων) σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram, Twitter). Συλλέξαμε 2.612 πλήρως συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Καθώς τα δεδομένα αυτά δεν αποτελούν τυχαίο δείγμα, προχωρήσαμε στη στάθμισή τους βάσει ενός άλλου, αντιπροσωπευτικού δείγματος του πληθυσμού, σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική της ανάλυσης δεδομένων των διαδικτυακών ερευνών (Schonlau and Couper, 2017, σελ. 285-288). Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο entropy balancing (Hainmueller, 2012), σταθμίσαμε τα δεδομένα ως προς την ηλικία (πέντε κατηγορίες), το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης (τέσσερις κατηγορίες), την αστικότητα, και τις τέσσερις NUTS1 περιφέρειες (Αττική, Βόρεια Ελλάδα, Κεντρική Ελλάδα, Νησιά Αιγαίου/Κρήτη), με βάση την τηλεφωνική έρευνα (70% σταθερά, 30% κινητά τηλέφωνα) που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του οργανισμού έρευνας και ανάλυσης «Διανέοσις» (8-15 Απριλίου 2020) από την Metron Analysis σε τυχαίο και αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού.[3]

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας περιελάμβανε ερωτήσεις από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ESS) καθώς και ερωτήσεις επικαιρότητας και γενικότερου πολιτικού ενδιαφέροντος. Στο παρόν άρθρο εξετάζουμε τέσσερις διαδεδομένες θεωρίες συνωμοσίας όπως προέκυψαν από τα σχόλια και τις δημοσιεύσεις των χρηστών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που αναδημοσιεύτηκαν από πολλά

2 Αυτό αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο ποστοστό ανάμεσα στις 37 χώρες του World Internet Survey, βλ. https://www.dianeosis.org/research/media/

3 https://www.dianeosis.org/2020/04/pos-zoyn-oi-ellines-stin-pandimia/

διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης. Συγκεκριμένα, οι χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ερωτήθηκαν αν συμφωνούν ή διαφωνούν με τις παρακάτω προτάσεις: «Ο κορωνοϊός (COVID-19) κατασκευάστηκε σε κάποιο εργαστήριο ως βιολογικό όπλο», «Ο κορωνοϊός (COVID-19) είναι μια απάτη για να αυξήσουν τα κέρδη τους οι φαρμακοβιομηχανίες», «Ο κορωνοϊός (COVID-19) είναι μια απάτη προκειμένου να γίνει εμφύτευση μικροτσίπ στους ανθρώπους», και «Ο κορωνοϊός (COVID-19) είναι μια απάτη προκειμένου να δοκιμαστεί το δίκτυο 5G». Σε καθεμία από τις ερωτήσεις αυτές οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν χρησιμοποιώντας μια πενταβάθμια κλίμακα (διαφωνώ / μάλλον διαφωνώ / ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ / μάλλον συμφωνώ / συμφωνώ), έχοντας μία επιπλέον επιλογή («χωρίς άποψη»).

Προκειμένου να εξετάσουμε τα κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά όσων ασπάζονται τις συγκεκριμένες θεωρίες συνωμοσίας, προχωρήσαμε σε τέσσερις στατιστικές αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης ελαχίστων τετραγώνων, όπου η εξαρτημένη μεταβλητή ήταν οι απαντήσεις σε καθεμία από τις παραπάνω ερωτήσεις αντίστοιχα, και ανεξάρτητες μεταβλητές, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων (ηλικία, φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης), η υποκειμενική εικόνα του εισοδήματος του νοικοκυριού τους, το ενδιαφέρον και οι γνώσεις τους γύρω από την πολιτική, η αυτοτοποθέτησή τους στην κλίμακα αριστερά-δεξιά, καθώς και οι απαντήσεις τους (ναι/όχι), σε τέσσερις ερωτήσεις σχετικά με το αν ανήκουν οι ίδιοι ή άτομα της οικογένειάς τους σε ευπαθείς, από πλευράς υγείας, ομάδες, και με το αν έχουν οι ίδιοι ή άτομα της οικογένειάς τους αντιμετωπίσει προβλήματα στην επαγγελματική τους ζωή λόγω της πανδημίας. Επιπλέον, περιλαμβάνεται ως ανεξάρτητη μεταβλητή μία κλίμακα που προέκυψε από το συνδυασμό των απαντήσεων σχετικά με τρεις θεωρίες συνωμοσίας σε θέματα εντελώς διαφορετικά από αυτό του νέου κορωνοϊού: «Το φάρμακο κατά του καρκίνου έχει βρεθεί, αλλά οι φαρμακευτικές εταιρείες παρεμποδίζουν την παραγωγή του», «Η κρίση της ελληνικής οικονομίας ήταν προσχεδιασμένη από διάφορα εξωθεσμικά κέντρα», και «Τα λευκά ίχνη που αφήνουν τα αεροπλάνα στον ουρανό είναι επικίνδυνοι για την υγεία αεροψεκασμοί (chemtrails)».

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

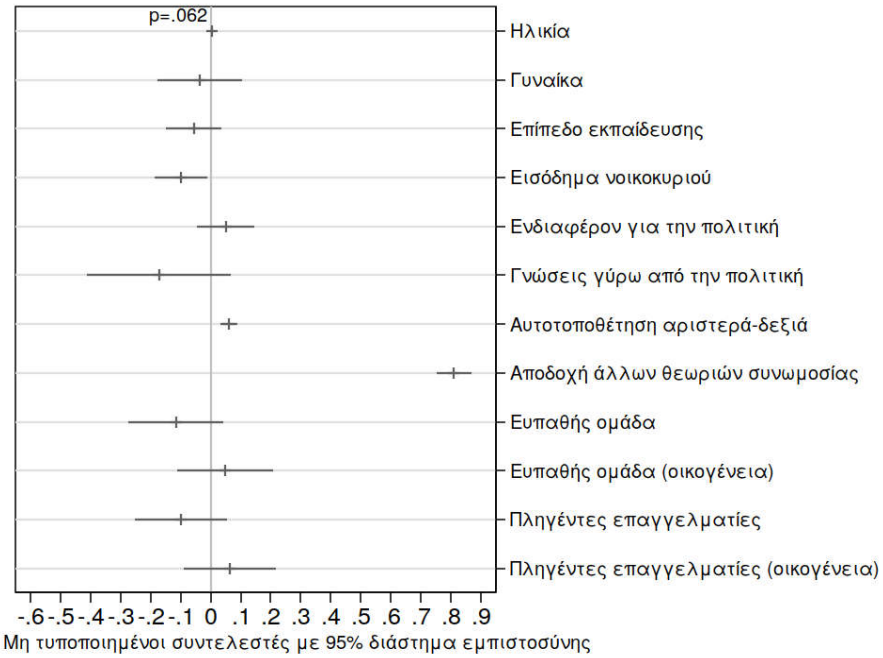
Όπως φαίνεται από τα Γραφήματα 1 έως 4 που παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων, τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, η οικονομική κατάσταση, οι πολιτικές πεποιθήσεις των ερωτώμενων, καθώς και οι

παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με την πανδημία (ευπαθής ομάδα, πληγέντες εργαζόμενοι), στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν αποτελούν στατιστικά σημαντικούς παράγοντες ερμηνείας της απήχησης των θεωριών συνωμοσίας γύρω από τον κορωνοϊό. Αυτό φαίνεται από τα διαστήματα εμπιστοσύνης των διαγραμμάτων στα οποία ο αντίστοιχος συντελεστής συσχέτισης της πολλαπλής παλινδρόμησης δεν διαφοροποιείται από το μηδέν. Στις ελάχιστες περιπτώσεις όπου κάποιες από τις μεταβλητές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές, ο συντελεστής παλινδρόμησης είναι ιδιαίτερα μικρός, γεγονός που φανερώνει πως η ερμηνευτική ισχύς τους είναι περιορισμένη. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της αυτοτοποθέτησης στην κλίμακα αριστερά-δεξιά, ο συντελεστής παλινδρόμησης στο Γράφημα 1 είναι 0.06. Αυτό ερμηνεύεται ως εξής: για κάθε μετακίνηση στην 11-βάθμια κλίμακα αριστερά-δεξιά προς τα δεξιά, έχουμε μετακίνηση της τάξης του 0.06 στην πενταβάθμια κλίμακα διαφωνώ-συμφωνώ σχετικά με τη θεωρία συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό, κρατώντας τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές της παλινδρόμησης σταθερές. Όπως είναι φανερό, πρόκειται για ιδιαίτερα μικρή μεταβολή, ακόμα και όταν συγκρίνουμε έναν ερωτώμενο που αυτοτοποθετείται στην άκρα αριστερά με ένα ερωτώμενο που αυτοποθετείται στην άκρα δεξιά. Σε αυτή την περίπτωση, η διαφορά στην πενταβάθμια κλίμακα που μετράει την αποδοχή της θεωρίας συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό είναι μόλις 0.6 (10*0.06), που επί της ουσίας δεν μεταβάλλει την εξαρτημένη μεταβλητή ούτε κατά μία μονάδα.

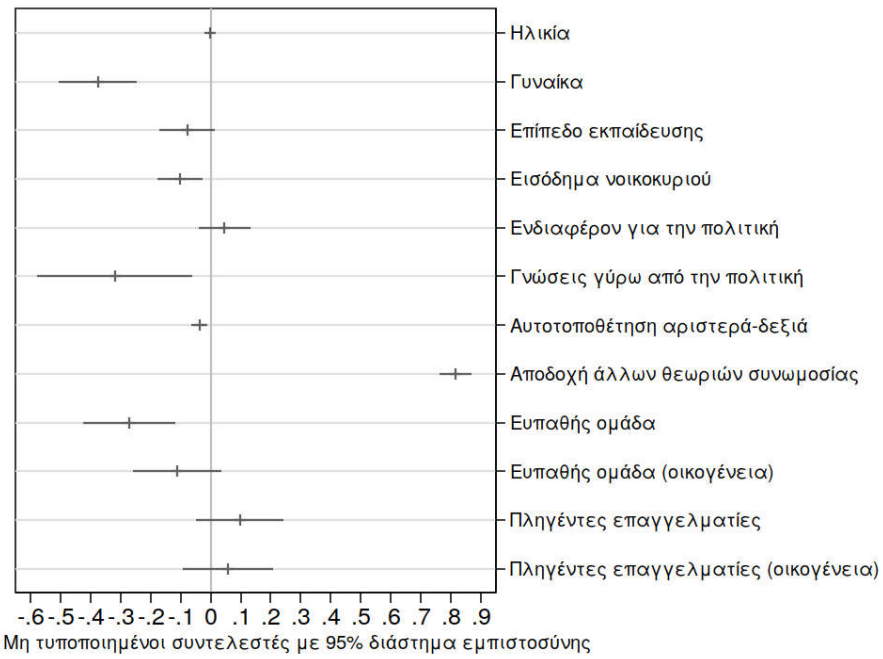
Όπως φαίνεται και στα τέσσερα διαγράμματα, ο κατεξοχήν ερμηνευτικός παράγοντας των στάσεων απέναντι στις σχετικές με τον νέο κορωνοϊό θεωρίες συνωμοσίας είναι ο βαθμός αποδοχής των θεωριών συνωμοσίας που αφορούν εντελώς διαφορετικά θέματα (π.χ., την κρίση της ελληνικής οικονομίας). Δίνοντας ένα αντίστοιχο παράδειγμα όπως στη μεταβλητή της αυτοτοποθέτησης στην κλίμακα αριστερά-δεξιά, σύμφωνα με το Γράφημα 1, η διαφορά μεταξύ ενός ερωτώμενου που διαφωνεί με όλες τις θεωρίες συνωμοσίας που διαμορφώνουν την κλίμακα και ενός ερωτώμενου που συμφωνεί, είναι 3.24 (0.81*4) μονάδες στην κλίμακα αποδοχής της θεωρίας συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό. Αυτές οι 3.24 μονάδες αντιπροσωπεύουν μια απόσταση μεταξύ του «διαφωνώ» και του «μάλλον συμφωνώ» στην κλίμακα αποδοχής της θεωρίας συνωμοσίας για τον νέο κορωνοϊό, γεγονός που φανερώνει την ιδιαίτερα ισχυρή ερμηνευτική ισχύ των θεωριών συνωμοσίας που αφορούν άλλα θέματα.

Η συσχέτιση της αποδοχής των θεωριών συνωμοσίας γύρω από τον νέο κορωνοϊό με τις θεωρίες συνωμοσίας που αφορούν εντελώς διαφορετικά θέματα έχει παρατηρηθεί εδώ και δεκαετίες (βλ. Goertzel, 1994), οδηγώντας στο εξής αντιφατικό φαινόμενο: ενώ οι οπαδοί των θεωριών συνωμοσίας αποκαλούν όσους αποδέχονται τις κυρίαρχες (mainstream) ερμηνείες «πρόβατα», οι ίδιοι φαίνεται πως γίνονται, σχεδόν αυτόματα και χωρίς δεύτερη σκέψη, οπαδοί κάθε νέας θεωρίας συνωμοσίας που εισέρχεται στο πολιτικό προσκήνιο. Επιπλέον, η ιδιαίτερη σταθερότητα αυτής της συσχέτισης, η οποία αφορά και τις τέσσερις θεωρίες συνωμοσίας που εξετάσαμε αναφορικά με τον νέο κορωνοϊό, φανερώνει πως οι πεποιθήσεις γύρω από τις θεωρίες συνωμοσίας έχουν βαθύτερα ψυχολογικά αίτια, όπως άλλωστε έχουν καταδείξει πολλές άλλες έρευνες (Van Prooijen and Douglas, 2008). Αυτό καταδεικνύει πως οι συνωμοσιολογικές πεποιθήσεις των «κατά συρροή» συνωμοσιολόγων είναι βαθειά ριζωμένες και, κατά συνέπεια, δεν μεταβάλλονται τόσο εύκολα όσο άλλες πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις. Πειραματικές έρευνες με τυχαιοποίηση έχουν μάλιστα δείξει πως η παροχή σωστής πληροφόρησης μπορεί να έχει τα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς η συσχέτιση εξαρτάται από τον βαθμό ιδεολογικής δέσμευσης του ερωτώμενου (Nyhan and Reifler, 2010). Λαμβάνοντας υπόψη πως αντίστοιχες πειραματικές έρευνες στον τομέα της ψυχολογίας έχουν αποδείξει πως είναι δύσκολο να αλλάξουν οι λανθασμένες αντιλήψεις των ερωτώμενων σχετικά με τον νέο κορωνοϊό (Erceg, Ružojčić and Galic, 2020), τα αποτελέσματα της έρευνάς μας συγκλίνουν στο συμπέρασμα πως η εκστρατεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας ενάντια στην παραπληροφόρηση ενδέχεται να έχει ελάχιστο αντίκτυπο στους οπαδούς των σχετικών θεωριών συνωμοσίας.

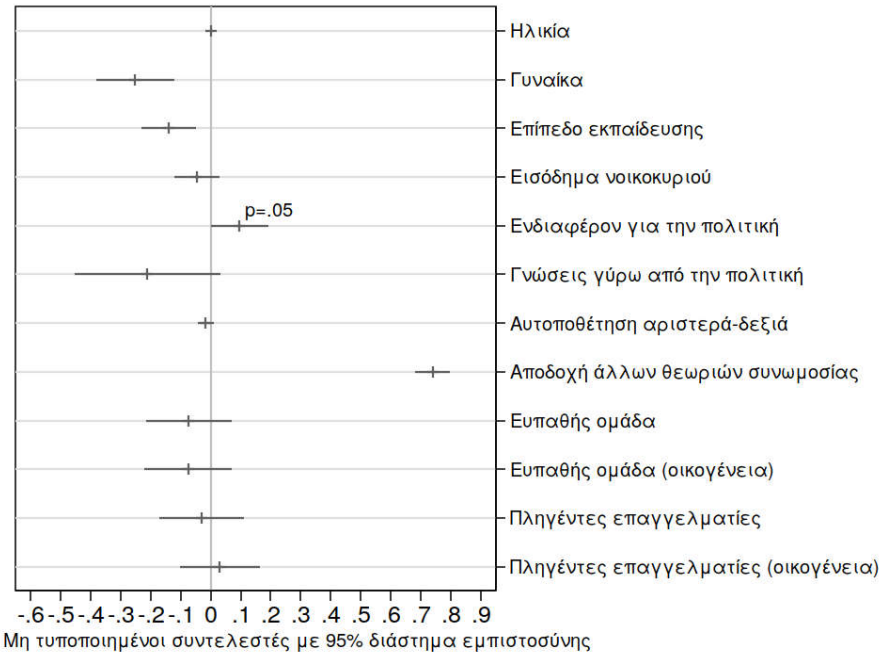
Γράφημα 1: *Αποτελέσματα πολλαπλής παλινδρόμησης ελαχίστων τετραγώνων για τις αντιλήψεις σχετικά με το αν ο κορωνοϊός κατασκευάστηκε σε κάποιο εργαστήριο ως βιολογικό όπλο*

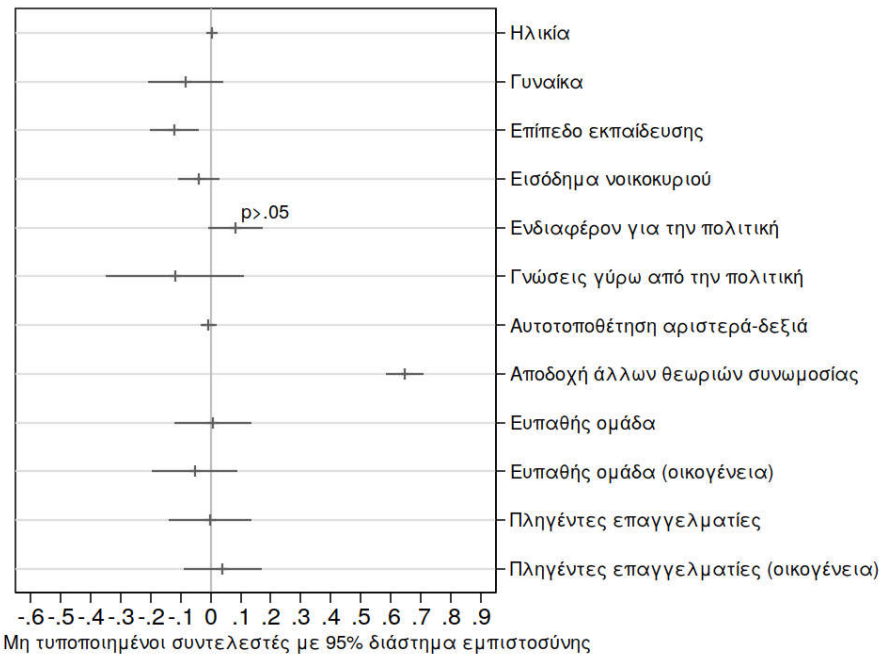
Γράφημα 2: *Αποτελέσματα πολλαπλής παλινδρόμησης ελαχίστων τετραγώνων για τις αντιλήψεις σχετικά με το αν ο κορωνοϊός είναι μια απάτη για να αυξήσουν τα κέρδη τους οι φαρμακοβιομηχανίες*

Γράφημα 3: *Αποτελέσματα πολλαπλής παλινδρόμησης ελαχίστων τετραγώνων για τις αντιλήψεις σχετικά με το αν ο κορωνοϊός είναι μια απάτη προκειμένου να γίνει εμφύτευση μικροτσίπ στους ανθρώπους*

Γράφημα 4: *Αποτελέσματα πολλαπλής παλινδρόμησης ελαχίστων τετραγώνων για τις αντιλήψεις σχετικά με το αν ο κορωνοϊός είναι μια απάτη προκειμένου να δοκιμαστεί το δίκτυο 5G*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αντωνίου, Γ., Κοσμίδης, Σ., Ντίνας, Η. και Σαλτιέλ, Λ. (2017). *Ο αντισημιτισμός στην Ελλάδα σήμερα: Εκφάνσεις, αίτια και αντιμετώπιση του φαινομένου.* Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας.

Βαβουγυιός, Γ. και Γουργουλιάνης, Ι. (2020, Μαΐος 27). Η πανδημία κακής ενημέρωσης. *Η Καθημερινή*, σελ. 8.

Ξενόγλωσση

Ball, P. and Maxmen, A. (2020). The epic battle against coronavirus misinformation and conspiracy theories. *Nature*, 581 (7809), pp. 371-374.

Conger, K. (2020, June 12). Twitter deletes accounts linked to Chinese misinformation efforts. *The New York Times*, Section B, p. 4.

Earnshaw, V.A., Bogart, L.M., Klompas, M. and Katz, I. T. (2019). Medical mistrust in the context of Ebola: Implications for intended care-seeking and quarantine policy support in the United States. *Journal of Health Psychology*, 24 (2), pp. 219–228.

Erceg, N., Ružojčić, M., and Galic, Z. (2020). Misbehaving in the corona crisis: The role of anxiety and unfounded beliefs. https://doi.org/10.31234/osf.io/cgjw8

Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, 15 (4), pp. 731-742.

Hainmueller, J. (2012). Entropy balancing for causal effects: A multivariate reweighting method to produce balanced samples in observational studies. *Political Analysis*, 20 (1), pp. 25-46.

Imhoff, R. and Lamberty, P. (2020). A bioweapon or a hoax? The link between distinct conspiracy beliefs about the Coronavirus disease (COVID-19) outbreak and pandemic behavior. *Social Psychological and Personality Science*. https://doi.org/10.31234/osf.io/ye3ma

Klofstad, C.A., Uscinski, J.E., Connolly, J.M., and West, J. P. (2019). What drives people to believe in Zika conspiracy theories?. *Palgrave Communications*, 5 (1), pp. 1-8.

Maltezou, H.C., Gkentzi, D., Grivea, I., Chaliasos, N., Galanakis, E., Pavli, A., Katerelos, P., Syrogrannopoulos, G., Roilides, E. and Theodoridou, M. (2015).

Experience with parental vaccination refusal and attitudes about vaccinations of pediatricians in Greece. *Journal of Advances in Medicine and Medical Research*, 5 (8), pp. 971-977.

Nyhan, B. and Reifler, J. (2010). When corrections fail: The persistence of political misperceptions. *Political Behavior*, 32 (2), pp. 303-330.

Schonlau, M. and Couper, M.P. (2017). Options for conducting web surveys. *Statistical Science*, 32 (2), pp. 279-292.

Setbon, M. and Raude, J. (2010). Factors in vaccination intention against the pandemic influenza A/H1N1. *European Journal of Public Health*, 20 (5), pp. 490-494.

Skoulariki, A. (2018). Conspiracy theories before and after the Greek crisis: Discursive patterns and political use of the "enemy" theme. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 37, σελ. 73-108.

Swami, V. and Barron, D. (2020). Analytic thinking, rejection of Coronavirus (COVID-19) conspiracy theories, and compliance with mandated social-distancing: Direct and indirect relationships in a nationally representative sample of adults in the United Kingdom. https://doi.org/10.31219/osf.io/nmx9w

Uscinski, J.E., Enders, A.M., Klofstad, C., Seelig, M., Funchion, J., Everett, C., Wuchty, S., Premaratne, K. and Murthi, M. (2020). Why do people believe COVID-19 conspiracy theories?. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 1 (3). https://doi.org/10.37016/mr-2020-015

Uscinski, J.E., Klofstad, C. and Atkinson, M.D. (2016). What drives conspiratorial beliefs? The role of informational cues and predispositions. *Political Research Quarterly*, 69 (1), pp. 57-71.

Van Prooijen, J.W. and Douglas, K.M. (2018). Belief in conspiracy theories: Basic principles of an emerging research domain. *European Journal of Social Psychology*, 48 (7), pp. 897-908.